

Trestný čin znásilnenia a problémy pri jeho objasňovaní

Anotácia: Autorka štúdie prostredníctvom kauzálnych analýz vyšetrovacích spisov, interview s konkrétnou obeťou tejto trestnej činnosti, dotazníka adresovaného potenciálnym obetiam trestného činu znásilnenia, riadených rozhovorov s príslušníkmi PZ, obsahových analýz dokumentov a štatistických analýz charakterizuje trestný čin znásilnenia a podstatu jeho objasňovania, so zameraním na špecifiká a identifikáciu problémov tohto procesu.

Kľúčové slová: trestný čin, znásilnenie, modus operandi, obeť, páchatel', odhaľovanie, objasňovanie, vyšetrovanie.

Úvod

Znásilnenie, t. j. nedobrovoľný sexuálny styk medzi dvoma osobami¹, predstavuje v súčasnosti veľký problém na celom svete – bez ohľadu na kultúrnu či ekonomickú vyspelosť konkrétneho štátu. Podľa dostupných štatistických údajov takmer 36 % žien na svete má skúsenosť so sexuálne násilným správaním. Vychádzajúc z dát o registrovanej kriminalite, najviac žien je každoročne znásilnených v Juhoafrickej republike (*až 500 000, pričom až 40 % tunajších žien bolo v priebehu svojho života znásilnených aspoň raz*), avšak podľa Medical Research Council len 1 z 9 žien túto skutočnosť aj oznámi kompetentným subjektom. S enormným nárastom počtu znásilnení dlhodobo zápasí aj Švédsko. Kým v roku 1975 bolo nahlásených 421 prípadov znásilnenia, v roku 2014 to bolo až 6 620 prípadov (*index znásilnení v roku 2014 predstavoval 53,2 prípadov oznámených polícii na 100 000 obyvateľov a v roku 2013 to bolo až 63 prípadov*). Analogicky ani situáciu v USA nemožno, napriek tomu, že od roku 1992 (*index znásilnení dosahoval 42,8 prípadov*) došlo k výraznému poklesu registrovaných prípadov (*napr. v roku 2010 index dosahoval hodnotu 27,7 a v roku 2014 26,4 prípadov na 100 000 obyvateľov*), hodnotiť vyslovene pozitívne. Podľa odhadov organizácie RAINN (*Rape Abuse & Incest National Network*) je až 83 % dievčat od 12 do 16 rokov každoročne sexuálne napadnutých alebo obťažovaných (*293 000 obetí*), 68 % takýchto napadnutí nie je nikdy hlásených polícii a až 98 % páchatel'ov sa nikdy nedostane pred súd. Šokujúce informácie vyplývajú aj zo záverov National Crime Report Bureau (*NCRB*) v Indii, pretože od roku 2010 bol zaznamenaný nárast registrovaných prípadov znásilnení o 7,5 %. Počet takýchto prípadov sa v krajine, kde žije 1,2 miliárd ľudí, v roku 2013 vyšplhal na 33 707 prípadov (*predpokladá sa, že každých 20 minút je v Indii znásilnená 1 žena*), pričom až 94 % obetí páchatel'a osobne pozná (*sú to rodičia, príbuzní, susedia, známi*). Paradoxom je fakt, že v roku 2010 tu index znásilnenia dosahoval hodnotu len 1,8. Na ilustráciu možno uviesť, že v Austrálii dosahoval index znásilnení v roku 2010 hodnotu 28,6 a na Novom Zélande 25,8. Podľa údajov Eurostatu z roku 2013 predstavoval index znásilnení v Anglicku a Walese hodnotu 36,51, v Belgicku 27,52, v Nórsku 20,97, vo Francúzsku 17,04, vo Fínsku 17,97, v Rakúsku 10,89, v Írsku 9,89, v Nemecku 9,03, v Holandsku 7,87, v Taliansku 7,6, v Dánsku 6,26, v Poľsku 3,58 a na Slovensku 1,68.² Z uvedeného možno vyvodit' zdanlivo

¹ V mnohých krajinách nie sú, na rozdiel od SR, pohlavie alebo vek na právnu kvalifikáciu tohto konania rozhodujúce – pozn. autorky.

² Wonderlist. Top 10 Countries with Maximum Rape Crimes. [online]. [cit. 2016-03-30]. Dostupné na internete: <http://www.wonderlist.com/top-10-countries-with-maximum-rape-crimes/>; Statista. Reported Forcible Rape Rate in the United States since 1990 to 2014. [online]. [cit. 2016-03-30]. Dostupné na internete: <http://www.statista.com/statistics/191226/reported-forcible-rape-rate-in-the-us-since-1990/>; Nation Master. Crime Rape Rate: Countries Compared. [online]. [cit. 2016-03-30]. Dostupné na internete: <http://www.nationmaster.com/country-info/stats/Crime/Rape-rate/>; Eurostat. Intentional Homicide and Sexual

pozitívne hodnotenie bezpečnostnej situácie na území SR, avšak opak je pravdou, pretože v tejto súvislosti je potrebné zohľadniť geografické a demografické dáta, ako aj predpokladanú vysokú mieru latencie tejto trestnej činnosti.

Ešte stále sa v našej spoločnosti možno stretnúť s názormi, ktoré prispievajú k tomu, že obeť znásilnenia nechcú skutočnosti nasvedčujúce spáchaniu trestnej činnosti oznámiť orgánom presadzujúcim právo. Napr. „*nie je možné, aby sa fyzicky zdravá žena stala obeťou znásilnenia, ak nechce*“, „*väčšinou ide o falošné obvinenie zo znásilnenia*“, „*iba zlé a promiskuitné ženy sa môžu stať obeťou*“, „*mnohé ženy túžia po znásilnení*“.³

Z uvedeného vyplýva, že problematika znásilnenia je skutočne veľmi citlivá, do istej miery tabuizovaná a nesporne aktuálna; v každom prípade si vyžaduje koncentrovaný záujem spoločnosti o jej riešenie.

Aj tieto dôvody viedli náš výskumný tím (*zložený z pracovníkov Katedry kriminálnej polície Akadémie Policajného zboru v Bratislave a z vybraných príslušníkov policajnej praxe*) k tomu, že sme sa týmto nežiaducim javom začali vedecky zaoberať.⁴ Našou ambíciou je vytvoriť výskumom objektivizované poznanie, ktoré je možné využiť pri spracovaní metódik odhaľovania a objasňovania zločinu znásilnenia.

1 Bezpečnostná situácia na úseku trestnej činnosti znásilnenia na území SR

Index kriminality umožňuje ilustratívnu komparáciu dát v globálnom meradle, avšak na národnej úrovni sa nám z pohľadu posúdenia efektívnosti činnosti polície javí vhodnejšie prezentovať konkrétne informácie o stave a dynamike tejto trestnej činnosti na území SR a zároveň ich porovnať s počtom objasnených prípadov.

V rozpätí rokov 2001 – 2015 mala dynamika znásilnení na území SR kolísavý charakter, pričom z pohľadu celkového trendu (*hlavne od roku 2003*) možno hovoriť o postupnom klesaní počtu registrovaných prípadov znásilnenia o takmer 63 % (*v roku 2003 bolo PZ registrovaných 233 prípadov znásilnení a v roku 2015 to bolo len 87*). V sledovanom období 15-tich rokov počet prípadov znásilnení dosiahol dve relevantnejšie lokálne maximum, konkrétne v roku 2007 (*182 prípadov*) a v roku 2011 (*150 prípadov*). Globálne minimum bolo zaznamenané v posledných dvoch štatisticky uzavretých rokoch, t. j. v roku 2014 a 2015 (*len 87 prípadov*). V priemere je na Slovensku každoročne spáchaných až 151 prípadov znásilnení, pričom sa podarí objasniť z nich priemerne až 108 (*priemerná objasnenosť dosahovala v sledovanom období takmer 72 %*). Najvyššia objasnenosť bola zaznamenaná v roku 2001 (*takmer 93 %*) a najnižšia v roku 2010 (*48 %*). Pre vyššiu názornosť možno uviesť, že v roku 2015 bolo objasnených takmer 66 % zistených prípadov a v roku 2014 až takmer 75 %. V zásade môžeme uvedené výsledky hodnotiť pozitívne. Domnievame sa, že tento jav možno vysvetliť tým, že znásilnenie má charakter kontaktnej trestnej činnosti (*páchateľ a obeť sú v bezprostrednom kontakte a nezriedka sa aj bližšie poznajú*), na druhej strane má charakter oznamovanej trestnej činnosti, tzn. že sa o nej najfrekventovanejšie dozvedáme z trestných oznámení (*najčastejšie podávaných priamo dotknutou obeťou*). V tejto súvislosti je potrebné podotknúť, že pri prezentovanej analýze sme vychádzali z údajov o registrovanej kriminalite, avšak podľa názoru odborníkov možno v súvislosti s trestnou činnosťou znásilnenia predpokladať pomerne vysokú mieru latencie. V odbornej literatúre sme sa stretli napríklad

Offences by Legal Status and Sex of the Person Involved – Number and Rate for the Relevant Sex Group. [online]. [cit. 2016-03-30]. Dostupné na internete:

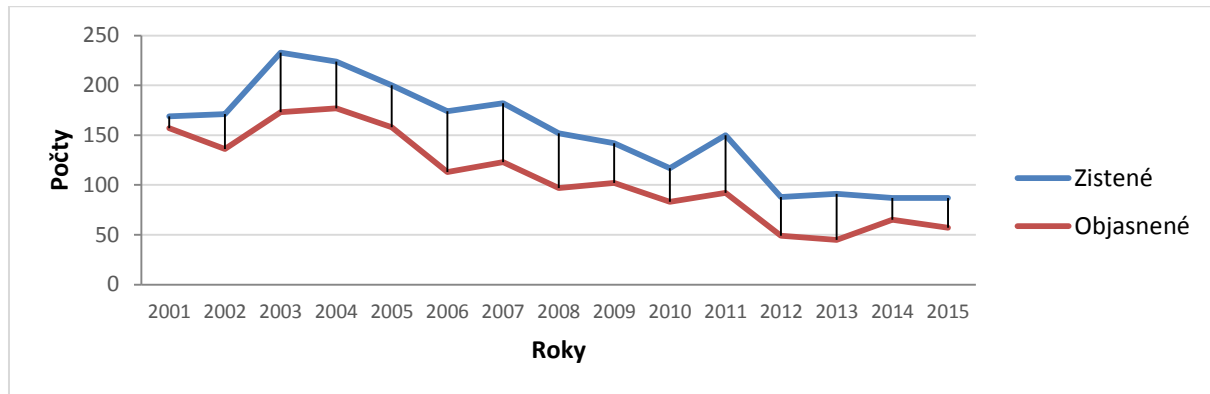
<http://appssso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

³ ČECH, J. Úvod do policajnej psychológie, s. 237 – 239.

⁴ HULLOVÁ, M. a kol. Projekt vedeckovýskumnej úlohy „Problémy pri odhaľovaní a objasňovaní vybraných druhov mravnostnej kriminality. Výsk. 196.

s názorom, že skutočný počet prípadov znásilnení prevyšuje registrované prípady 2 – 3 krát.⁵ Čisto hypoteticky možno tvrdiť, že ak v roku 2015 bolo PZ zaevidovaných 87 prípadov znásilnení, v skutočnosti bolo spáchaných cca 174 – 261 takýchto trestných činov, čo opodstatnene vyvoláva obavy.

Graf 1 Komparácia dynamiky registrovaných a objasnených trestných činov znásilnenia (2001 – 2015).

Nesporne zaujímavé fakty vyplývajú aj z analýzy trestnej činnosti znásilnenia z geografického hľadiska. V roku 2015 bolo najviac trestných činov znásilnenia spáchaných v Prešovskom kraji (19 prípadov), ďalej v Košickom kraji (16 prípadov), Trnavskom a Banskobystrickom kraji (11), v Trenčianskom (9), Nitrianskom (8), Žilinskom (7) a Bratislavskom kraji (6). Z dlhodobého hľadiska dominuje, resp. javí sa ako najrizikovejší, Banskobystrický kraj a najmenej exponovaný je Bratislavský kraj, napriek tomu, že by veľa ľudí mohlo mylne anticipovať opačné garde (vyššia koncentrácia obyvateľstva, vyššia anonymita, väčšie možnosti večernej zábavy a pod.).

Čo sa týka prognózy vo vzťahu k trestnej činnosti znásilnenia, možno hovoriť o rôznych variantoch vývoja bezpečnostnej situácie (od krajne pesimistického až po vyslovene optimistický). Podľa odborníkov sú obidve hraničné alternatívy veľmi nepravdepodobné a mohli by vzniknúť v dôsledku komplexných zmien v spoločnosti (morálnych, sociálnych, ekonomických, kultúrnych a pod.).⁶

2 Výsledky analýz najčastejších vyšetrovacích situácií

V procese aplikovaného výskumu sme skúmali typy vyšetrovacích situácií, ktoré sa v policajnej praxi najčastejšie vyskytujú. V tejto súvislosti sme vykonali analýzu 15-tich vyšetrovacích spisov s tematikou znásilnenia.⁷ Rešpektujúc náš výskumný zámer, sme sa v tejto štúdií rozhodli poukázať na 5 vybraných typov znásilnenia. Nami oslovení policajní odborníci sú tohto názoru, že tieto kauzy dostatočne poukazujú na problémy (vyšetrovacie situácie), s ktorými sa stretávajú pri vyšetrovaní (objasňovaní – dokazovaní) zločinu znásilnenia.

⁵ HOLCR, K. a kol. Prognóza kriminality a jej kontroly v Slovenskej republike, s. 152 – 153.

⁶ HOLCR, K., CHALKA, R. Prognóza a kontrola vývoja kriminality v SR, s. 87.

⁷ ČVS: ORP-1076/2-OVK-B5-2011, ORP-865/1-OVK-B5-2011, ORP-1105/1-OVK-B5-2009, ORP-494/1-OVK-B4-2012, ORP-1199/DK-B4-2014, ORP-405/OVK-B4-2011, VP-1164/51-02-04/1996, OÚV-728/51-02-04/1997 MrK, ORP-1613/1_OVK-B5-2008, ORP-928/2-OVK-B5-2006, ORP-529/1-VYS-B1-2015 Na, ORP-718/1-VYS-B1-2014 Na, ORP-1365/1-VYS-B1-2014 Na, ORP-651/1-OVK-B3-2013, ORP-146/OVK-B3-2010, ORP-420/OVK-B3-2010.

Kauzálna analýza modu operandi prípadu č. 1 (znásilnenie a krádež/lúpež)⁸

Páchateľ napadol obeť v skorých ranných hodinách v obytnom dome, kde bývala, keď čakala na výťah. Útok páchatel'a na neznámu, náhodne vytipovanú obeť bol vedený zozadu, so slovami: „*Bud' ticho, lebo ťa zabijem!*“. Následne ju odtiahol do suterénu obytného domu, kde sa obeť snažila fyzicky brániť, na čo sa ju páchatel' snažil slovne upokojiť, aby nevzbudzovala podozrenie obyvateľov domu. Potom obeť vyzliekol a znásilnil (*ejakuláciu vykonal mimo tela obeť*), zobral jej nohavice a kľúče od bytu a so slovami: „*Zostaň ležať, lebo ťa zabijem!*“ odišiel.

Podobný modus operandi páchatel' v krátkom čase preukázateľne použil ešte raz, pričom k znásilneniu nakoniec nedošlo, pretože obeť začala kričať a povedala páchatel'ovi, že nebýva v predmetnom obytnom dome. Páchateľ jej vzal kabelku a opustil miesto činu. O niekoľko blokov ďalej vzal z kabelky peniaze a kabelku hodil do smetného koša.

Ani v jednom prípade obeť páchatel'a nepoznala. Páchateľ využíval vhodnú situáciu (*prítomnosť mladej ženy bez sprievodu v nočných hodinách*), t. j. išlo o situačného páchatel'a. Navyše konal pod vplyvom alkoholu, ktorý znižoval jeho zábrany a dodával mu odvalu. Z psychologických a psychiatrických výsledkov vyplynulo, že páchatel' vykazuje znaky disharmonickej, vôľovo slabej, emočne nestabilnej a disocálnej osobnosti. Na druhej strane však motiváciou páchatel'ovho konania nebola sexuálna úchylka a páchatel' nebol charakterizovaný ako sexuálny agresor, ktorý by násilný sexuálny styk preferoval ako výlučný spôsob uspokojovania pohlavného pudu. Falopletyzmografické vyšetrenie a klinické anamnestické a psychodiagnostické interview však aj napriek tomu potvrdilo reagicu na násilné aj nenásilné podnety a rovnako na homosexuálne a heterosexuálne podnety, čo vyvoláva opodstatnené obavy z kriminálnej recidívy.

Okrem toho je potrebné uviesť, že obidve poškodené oznámili skutok na útvare PZ (*v texte budeme v tomto kontexte používať aj výraz polícia*) krátko po spáchaní trestného činu, pričom z vykonaného dokazovania, najmä výsluchov svedkov, obhliadky miesta činu, zaisteného kamerového záznamu z okolia miesta činu a realizáciou operatívno-pátracej činnosti (*vrátane komparácie modusov operandi*) sa podarilo páchatel'a identifikovať (*ustáliť*).

Uvedený prípad ilustruje tzv. „*nesocializovaný typ znásilnenia*“, keď páchatel', ktorého obeť obyčajne nepozná, bez predchádzajúcej komunikácie alebo dvorenia použije vyššiu mieru agresie na to, aby ju ovládol. Špecifikom tohto prípadu je aj kombinácia mravnostného deliktu s násilným, resp. majetkovým deliktom.

Na druhej strane sa tzv. „*socializovaného znásilnenia*“ dopúšťa páchatel', ktorý svoju obeť spravidla pozná. Často tomu predchádza vzájomná komunikácia a niekedy aj požitie alkoholu (*napr. na schôdzke*). Pre tento čin je charakteristická menšia miera agresie a niekedy sa stretávame s tým, že aj samotná obeť svojím nezodpovedným správaním prispieva k spáchaní skutku, prípadne sama provokuje páchatel'a k spáchaní znásilnenia.⁹

Kauzálna analýza modu operandi prípadu č. 2 (znásilnenie spáchané v spolupáchateľstve)¹⁰

Páchatelia sa s poškodenou poznali už dlhšie. Po popíjaní v pohostinskom zariadení sa vybrali domov k jednému z páchatel'ov, kde sa s ňou najprv bozkávali a následne obidvaja mali aj sexuálny styk. Poškodená sa nebránila, iba slovne voči správaniu páchatel'ov namietala (*opakovala nechcem, ja nechcem*). Páchatelia však na námietky poškodenej nebrali

⁸ ČVS: ORP-494/1-OVK-B4-2012. s. 87.

⁹ GRĪVN, T., SCHEINEST, M. a kol. Kriminologie, s. 250 – 251.

¹⁰ ČVS: ORP-1789/1-OVK-B2-2005.

žiaden ohľad, pretože podľa ich názoru: „*Dievčatá vždy hovoria nechcem a potom to ide.*“ Po skončení aktu sa poškodená osprchovala, na čo ju páchatelia odprevadili na zastávku autobusu a požiadali ju, aby o tom nikomu nehovorila, pretože jeden z páchatel'ov bol ženatý. Poškodená o skutku povedala až na druhý deň svojej kamarátke, ktorá jej poradila oznámiť to na políciu.

Vzhľadom na to, že poškodená šla na lekárske ošetrovanie až na ďalší deň po spáchaní skutku, stopy, ktoré by potvrdzovali sexuálnu extragenitálnu a intragenitálnu aktivitu, už nebolo možné zaistiť. Navyše, v priebehu lekárskej prehliadky sa nenašli známky použitia násillia (*podliatiny na krku; tržné rany na tvári, najmä v okolí úst; rany a podliatiny na rukách a zápästiach; poodlamované nechty; pomliaždeniny, odreniny a škrabance na stehnách, v okolí genitálu, na prsiach a pod.*). Na základe vykonaného dokazovania (*vrátane konfrontácie s obidvoma obvinenými, obhliadky miesta činu*) dospel vyšetrovateľ k záveru o opodstatnenosti zastavenia trestného stíhania.

V policajnej praxi sú takéto situácie registrované pomerne frekventovane. V tejto súvislosti môže byť pre potreby vyšetrovania nápomocné, ak sa obeť neumývajú (*nesprchujú sa a ani nekúpu*), neperú alebo nezahadzujú šatstvo, ktoré mali oblečené, nevymieňajú/neperú posteľnú bielizeň, nečistia/neupratujú miesto činu a pod. V každom prípade je veľmi dôležité včasné oznámenie skutku orgánom presadzujúcim právo, resp. lekárska prehliadka, pretože realizáciou týchto úkonov sa zvyšuje pravdepodobnosť, že v priebehu prípadného trestného konania nebude toto založené len na dvoch protichodných tvrdeniach.

V tejto súvislosti možno na ilustráciu náročnosti procesu dokazovania uviesť jeden z nami analyzovaných prípadov.¹¹ Vo vyšetrovacej situácii v podstate stáli proti sebe len dve protichodné tvrdenia (*poškodenej a obvineného*). V prospech poškodenej nahrávala lekárska správa (*nález*), ktorá u nej nasvedčovala vzniku posttraumatickej stresovej poruchy ako špecifickej reakcie mozgu na prežitie traumy. Uvedený nález bol však v rozpore so závermi znaleckého skúmania a ďalšieho dokazovania. Na margo uvedeného je však potrebné zdôrazniť, že ak v prípravnom konaní existujú dve skupiny dôkazov a nie je jednoznačne preukázané, že skutok sa buď nestal, alebo že nie je trestným činom, o použití zásady „*in dubio pro reo*“ môže rozhodnúť len nezávislý a nestranný súd. Súd v tomto prípade rozhodol v prospech obžalovaného a vydal oslobodzujúci rozsudok.

Ďalším – výsostne špecifickým – prípadom, s ktorým sa možno v policajnej praxi stretnúť pri objasňovaní trestného činu znásilnenia, je situácia, keď je obeť znásilnená v súvislosti s výkonom prostitúcie, ako o tom vypovedá nasledujúca kauzálna analýza modu operandi.

Kauzálna analýza modu operandi prípadu č. 3 (znásilnenie a obmedzovanie osobnej slobody)¹²

Páchatel' sa spolu s jeho kamarátom prostredníctvom eroticky ladenej internetovej komunikácie (*tzv. „zoznamky“*) dohodol s dvoma mladými dievčatami na poskytnutí sexuálnych služieb za finančnú odmenu. Následne bolo jedno z dievčat napadnuté na toalete, kde ju páchatel' znásilnil. Keď chceli dievčatá opustiť dom, páchatel' im v tom bránil (*uzamkol vchodové dvere*). Obete obmedzovania osobnej slobody sa najprv rozhodli zavolať známych taxikárov, avšak po tom, čo im páchatel' naďalej bránil v odchode, sa rozhodli zavolať na útvar polície.

¹¹ ČVS: ORP-146-B3-2010.

¹² ČVS: ORP-405/OVK-B4-2011.

V priebehu dokazovania vyšli najavo ďalšie kontroverzné skutočnosti. V prvom rade sa prostredníctvom preskúmania histórie elektronickej komunikácie preukázal dohodnutý sexuálny styk za odmenu. Páchateľ tvrdil, že k sexuálnu styku skutočne došlo, avšak k dobrovoľnému. Problém údajne nastal po tom, čo sa nevedeli dohodnúť na výške finančnej odmeny, na čo dievčatá zavolali svojich kupliarov („pasákov“ – taxikárov). Po príchode taxikárov do dvora rodinného domu páchateľ uzamkol dvere, aby sa bránil pred útokom kupliarov. Uvedené rozpory vo výpovediach sa nepodarilo jednoznačne odstrániť ani konfrontáciou. Analogicky ani psychologické, sexuologické a psychiatrické vyšetrenia páchateľa, ani psychologické a klinické vyšetrenia obeť, ani výsluchy obidvoch zúčastnených strán a výsledky ďalšieho dokazovania nevykazovali prvky náležitej relevancie na vyslovenie neodškriepiteľného záveru o vine páchateľa. Páchateľ bol odsúdený iba za prečin obmedzovania osobnej slobody.

Analogicky aj v tomto prípade bolo veľmi náročné preukázať, či k spáchaniu trestného činu skutočne došlo, resp. či k nemu došlo spôsobom, ako uvádza obeť/páchateľ. V policajnej praxi sa však stretávame aj s prípadmi tzv. „krivých obvinení“, pričom motivácia môže byť rôzna, napr. mimomanželské milostné vzťahy, snaha byť stredobodom pozornosti, nechcené tehotenstvo, pomsta a vydieranie.

Kauzálna analýza modu operandi prípadu č. 4 (znásilnenie)¹³

Páchateľ a obeť sa už istý čas poznali. Poškodená dobrovoľne vpustila do bytu páchateľa, ktorý ju znásilnil. Poškodená túto situáciu opisovala slovami: „Lahol si na mňa a začal ma vyzliekať, ... stalo sa to veľmi rýchlo, ...vnikol do mňa penisom buď do vagíny alebo konečníka, do ktorých sa urobil. Bola som v šoku, tak som sa ani nebránila, ani nekričala. Potom v pokoji vstal, išiel sa osprchovať, pomaly sa obliekol a odišiel. O tom, čo sa stalo, som nikomu nepovedala, lebo som sa hanbila. ... Večer, okolo 23. hodiny som mu telefonovala, aby prišiel, čo on sľúbil a znovu ma znásilnil...“. Poškodená podala trestné oznámenie na páchateľa po 11 dňoch od „spáchania skutku“.

Napriek týmto rozporuplným tvrdeniam vyšetrovateľ začal trestné stíhanie, avšak v priebehu ďalšieho dokazovania vyšlo najavo, že poškodená v skutočnosti žiarlila na jeho vzťah s inou ženou. Motívom jej konania však bola zrejme nielen žiarlivosť, ale aj pomsta za to, že ju kompromitoval (podozrivý sa „pochválil“ robotníkom, ktorí v tom čase opravovali obytný dom, kde poškodená bývala, že mal s ňou opakovaný sexuálny styk).

Analogicky aj v ďalšom nami analyzovanom vyšetrovacom spise¹⁴ sme u „poškodenej“ evidovali snahu použiť znásilnenie ako „zbraň“, resp. spôsob, akým sa domáhať pozornosti. Poškodená bola nevlastnou dcérou brata obvineného, s ktorým bývali v spoločnej domácnosti. Od obvineného pravidelne požadovala peniaze a cigarety s tým, že ju raz požiadal, aby mu recipročne poskytla sex, čo ona odmietla. V tomto prípade bol vykonaný aj vyšetrovací pokus (v prípade znásilnenia nejde o často používanú kriminalistickú, resp. vyšetrovaciu metódu), kde sa preukázalo, že keby poškodená kričala, musela by ju začuť stará mama, ktorá bola v tom čase prítomná v dome. Navyše výsledky psychologickéj expertízy preukázali, že poškodená má sklony k agravácii, situáčnej lakrimozite, fabulácii a pseudológii. Výpoveď poškodenej a jej dôveryhodnosť ako osoby bola v kontexte týchto skutočností vyhodnotená v negatívnom svetle. Navyše sa pri gynekologickom vyšetrení nepotvrdilo, že by mohlo dôjsť k znásilneniu, pretože poškodená mala intaktný hymen a ani stermi sa nezistila

¹³ ČVS: ORP-1365/1-VYS-B1-2014 Na.

¹⁴ ČVS: ORP-420/OVK-B3-2010.

prítomnosť biologického materiálu, ktorý by bol porovnateľný s materiálom pochádzajúcim od obžalovaného. Motivácia jej správania mohla mať podľa psychológa charakter hmotného zisku a danému skutku zrejme predchádzala dlhšia séria vzájomných, gradujúcich, eroticky podfarbených provokácií.

V policajnej praxi sa však stretávame aj s takými situáciami, keď páchateľ a obeť mali ešte pred znásilnením spolu vzťah, napr. manželský, partnerský, milostný, ktorého ukončenie nie je jeden z partnerov ochotný rešpektovať. Napriek tomu, že v policajnej štatistike evidujeme aj údaje o príbuzenskom vzťahu medzi obeťou a páchateľom, je potrebné povedať, že počet takýchto prípadov nie je štatisticky významný, aj keď práve v takýchto vyšetrovacích situáciách možno očakávať najvyššiu mieru latencie (*napr. v roku 2015 boli aktéri v 4 prípadoch v manželskom vzťahu a v 5 prípadoch v inom príbuzenskom vzťahu*).

Kauzálna analýza modu operandi prípadu č. 5 (znásilnenie)¹⁵

Páchateľ a obeť boli v rozvodovom konaní a žili v spoločnej domácnosti (*neboli majetkovo vyrovnaní*). Páchateľ vošiel do izby poškodenej, keď spala, začal ju bozkávať, obchytávať a hovoriť jej, že „*ju miluje a že vie, že ona stále miluje jeho*“. Poškodená s bozkávaním a obchytávaním nesúhlasila, bránila sa mu a žiadala, aby prestal. Ten napriek tomu pokračoval, až sa mu podarilo poškodenú vyzliecť a proti jej vôli vykonať s ňou súlož (*pričom ejakuloval do jej pošvy*). Po dokonaní súložu vstal a bez slova odišiel z izby.

Páchateľ sa spoliehal na to, že poškodená tento čin neoznámí polícii, resp. že voči nemu stále prechováva ľúbostné city. Aj z tohto dôvodu sa jej ani nevyhrážal, ani ju nijako v jej ďalšom rozhodnutí neovplyvňoval. Napriek jeho presvedčeniu poškodená hneď po spáchaní činu na neho telefonicky podala trestné oznámenie. Po dokazovaní, ktoré zahŕňalo výsluchy poškodenej, svedkov, páchateľa, znalecké skúmanie v odbore kriminalistickej biológie (*postel'ná plachta, dámske pyžamo, bukálne stery poškodenej a páchateľa atď.*) a v odbore psychológie, ako aj zdravotníctva a farmácie (*vyhľadanie príznakov bitia, po sexuálnej extragenitálnej aktivite a po násilnej manipulácii na získanie prístupu ku genitáliám*), konfrontáciu a iné úkony, podal vyšetrovateľ návrh na podanie obžaloby.

Napriek tomu, že páchateľ sa bránil tým, že manželka klame, lebo sa mu chce pomstiť za neveru a rozvod a navyše bola psychiatricky liečená, bol do 3 rokov od podaného trestného oznámenia (*spáchania skutku*) právoplatne odsúdený na výkon trestu odňatia slobody na 4 roky nepodmienečne.

Ani v ďalšom analyzovanom vyšetrovacom spise,¹⁶ ktorý mal podobný modus operandi ako predchádzajúci prípad, páchateľ nedokázal rešpektovať skončenie vzťahu. Kuriozitou tohto prípadu je fakt, že trestné stíhanie bolo začaté vykonaním neodkladného a neopakovateľného úkonu, konkrétne obhliadkou miesta činu. Hliadka PZ, ktorá vykonávala rutinnú pochôdzkovú činnosť, pristihla páchateľa pri páchaní trestného činu znásilnenia. Páchateľ sa bránil slovami: „*S poškodenou som sa pobil pred policajnou stanicou, pričom sme skúšali, kto je silnejší. Takéto súboje sme viedli podľa dohodnutých pravidiel už niekoľkokrát počas našej známosti, potom (neskoršie) som s jej súhlasom s ňou súložil.*“

V nami analyzovaných prípadoch sme sa nestretli s tzv. páchateľom ventilujúcim svoj hnev (*anger rapist*) a sadistickým páchateľom (*sadistic rapist/ritualistic rapist*). Obidva typy páchateľov patria k tým najnebezpečnejším, pretože okrem psychickej traumy spôsobujú

¹⁵ ČVS: ORP-1613/1-OVK-B5-2008.

¹⁶ ČVS: ORP-928/2-OVK-B5-2006.

obeti fyzické útrapy alebo ju usmrť. V policajnej praxi sa však s takýmito páchatelmi nestretávame veľmi často. Aj z nášho poznania vyplýva, že pri znásilnení býva väčšinou použité menej intenzívne násilie, ktoré spravidla nezanecháva také výrazné dôsledky na fyzickom zdraví obete (*vynímajúc nezanedbateľné psychické dôsledky*). Uvedené dopĺňa aj zistenie, že trestná činnosť znásilnenia nebýva často spáchaná s použitím nejakej zbrane (*napr. v roku 2015 páchatel použil pri tomto skutku zbraň 3-krát, z toho raz strelnú zbraň*). Dedukciou sme dospeli k záveru, že páchatelia pri samotnom útoku a prekonávaní odporu ženy častejšie než zbrane používajú bezprostredné fyzické násilie alebo slovne formulované hrozby.

Analogicky sa možno vyjadriť aj k páchatelom parafilikom (*trpiacich sexuálnou deviáciou*). Podľa odborníkov sa takíto páchatelia vyskytujú skôr pri takých trestných činoch, kde dochádza k súloži medzi osobami rovnakého pohlavia, čo pri trestnom čine znásilnenia neprichádza do úvahy, pretože páchatelom môže byť len muž a homosexuálne znásilnenie (*lesbian rape*) možno v súlade s našim právom kvalifikovať len ako sexuálne násilie. Žena sa znásilnenia môže dopustiť len v spolupáchateľstve s iným mužom, avšak v sledovanom období (15 rokov) nebola ani v jednom prípade za takýto skutok trestne stíhaná ani jedna žena. Pri parafilii možno vo všeobecnosti očakávať kriminologickú alebo trestnoprávnu recidívu, a aj keď PZ neviduje dáta o podiele parafilikov v skupine trestne stíhaných recidivistov, možno len konštatovať, že v sledovanom období rokov 2001 – 2015 sa recidíva pohybovala v rozpätí 3 – 26 %, čo vykazuje značnú dávku polemickosti.

Podľa odborníkov je častým spúšťačom znásilnenia sexuálna nezdržanlivosť v kombinácii s požitím alkoholu.¹⁷ Napriek tomu, že v nami analyzovaných pätnástich vyšetrovacích spisoch zohrával alkohol určitú úlohu až v 9-tich z nich, podľa policajných štatistík bolo (*v sledovanom období 15 rokov*) pod vplyvom alkoholu spáchaných priemerne len asi 30 % registrovaných prípadov.

Z kauzálnych analýz vyplynulo aj poznanie, že znásilnenie býva často spáchané v súbehu s inými trestnými činmi, napr. sexuálnym násilím, obmedzovaním osobnej slobody, vydieraním, lúpežou či krádežou. Eventuálne môžu byť naplnené aj skutkové podstaty trestných činov ohrozovania vírusom ľudskej imunodeficiencie a ohrozovania pohlavnou chorobou.

3 Interview s konkrétnou obeťou znásilnenia

Súčasťou našich výskumných ambícií bola aj snaha o objektivizáciu poznania. Túto možnosť nám ponúkla exploratívna metóda (*technika*) interview s konkrétnou obeťou znásilnenia.¹⁸

„Prvýkrát som bola znásilnená, keď som mala asi 26 rokov. V tom čase som už bola 8 rokov vydatá a mala som 7-ročnú dcéru. Páchanie tohto činu trvalo až do rozvodu, teda do 35 rokov môjho veku. Nevedela by som však uviesť, koľkokrát sa to stalo, pretože k znásilneniu dochádzalo hlavne vtedy, keď bol môj manžel opitý. V čase, keď sme sa vzali, sa rád pobil, ale voči mne násilnícky nikdy nebol. Najprv som verila tomu, že jeho správanie je úplne normálne, že aj v iných rodinách to takto funguje. Keď sa to začalo opakovať a jeho agresivita sa začala stupňovať, pochopila som, že takto žiť nechcem. V zásade som s ním nikdy nemala problém intímne žiť, ale keď bol opitý, agresívny a násilnícky, vtedy som ho odmietala, čo u neho vyvolávalo ešte väčšiu agresiu. Najprv som si myslela, že príčinou som ja sama, ale časom som pochopila, že nech by som sa akokoľvek snažila, jeho správaniu by som nevedela zabrániť.

¹⁷ ČÍRTKOVÁ, L. Oběti znásilnění, s. 199.

¹⁸ Interview vykonala študentka A PZ v Bratislave – Bc. Lenka Kminiaková – pozn. autorky.

Okoliu som sa dokázala zdôveriť až po 9-tich rokoch, čo bolo tesne pred naším rozvodom. Najprv som sa o tom zdôverila lekárovi, keď som sa liečila z psychických problémov vyvolaných dlhodobým psychickým a fyzickým týraním. V zásade to bol lekár, ktorý ma presvedčil, že ak s tým niečo neurobím, môžem byť psychiatricky hospitalizovaná alebo to môže mať trvalé následky, čo by mohlo následne vyústiť do toho, že by som v rozvodovom konaní mohla prísť o deti. Až na základe toho som sa rozhodla ísť na políciu. A dôvod, prečo som to nepovedala skôr? Išlo hlavne o strach, hanbu a poníženie. Okrem toho som bola od neho finančne závislá a bála som sa, že by som nedokázal uživiť seba a svoje deti.

Po začatí trestného stíhania som mala obavy, že by mohol mne, mojím deťom a celej rodine ublížiť. Moje obavy sa nanešťastie naplnili, pretože keď sa o trestnom stíhaní dozvedel, začal sa nám vyhrážať. Ja sama som sa začala báť chodiť do práce a rovnako aj staršia dcéra sa bála chodiť do školy.

Najväčšou oporou v ťažkých chvíľach mi bola moja najbližšia rodina, ktorá mi pomáhala psychicky aj finančne. Veľmi mi pomohol lekár, ktorý mi vysvetlil závažnosť celej situácie. Napriek tomu, že všetko sa už skončilo, zanechalo to mne následky. Hlavne psychické problémy, depresie, ktoré podľa lekára budú vyžadovať celoživotné psychiatrické liečenie. A čo je podstatné, už nikdy nebudem mužom dôverovať!“

Z interview s obeťou znásilnenia vyplýva, že tento trestný čin možno bez diskusií zaradiť do kategórie latentnej kriminality. Obeť tohto činu bola opakovane v priebehu dlhého obdobia znásilňovaná, no napriek tomu sama nič ani nepodnikla, ani sa s tým nikomu nezverila. V tejto súvislosti je potrebné uviesť si, že komunikácia s obeťami tohto druhu trestnej činnosti je skutočne veľmi náročná, pretože obeť sa vo všeobecnosti nerady vracajú k týmto udalostiam, resp. o tom nechcú hovoriť. Osobitne v procese objasňovania (vyšetrovania) je citlivý prístup vyšetrovateľa, prípadne príslušníka operatívnej zložky, veľmi dôležitý. Z taktického hľadiska sa odporúča, aby ho vykonávala osoba ženského pohlavia, v prípade, ak to nie je možné, je potrebné: vyhnúť sa schematizmu v policajnom myslení (prvou verziou nemôže byť krivé obvinenie poškodenej); pristupovať k poškodenej empaticky (napr. pri kladení otázok; zväžiť opodstatnenosť konfrontácie a rekognície) a docieľiť to, aby bol voľbou správnej metodiky objasňovania skutok čo najskôr objasnený, aby sa obeť k traumatizujúcej udalosti nemusela dlhodobo a opakovane (aj v duchu proklamovanej kontradiktórnosti konania) vracieť.

Na margo uvedeného ešte musíme uviesť, že v tomto prípade žena vyzdvihovala profesionálny prístup lekára, ktorý však nemusí byť vždy pravidlom, ako o tom vypovedá poškodená v jednom nami analyzovanom prípade: „*Lekár bol arogantný a kričal, že som mala ísť na obvod a nechať si predpísať lieky proti počatiu. Vykrikoval na mňa, že policajti, ktorí ma predvádzali, nemali vypísané protokoly.*“

4 Výsledky dotazníka adresovaného verejnosti (potenciálnym, prípadne reálnym obeťam znásilnenia)

V rámci nášho aplikovaného výskumu sme sa snažili postihnúť aj praktické problémy pri objasňovaní znásilnenia. V prvej fáze riešenia nastoleného vedeckého problému sme použili exploratívnu metódu (techniku) dotazníka, ktorý sme adresovali nešpecifickej skupine obyvateľstva s možnosťou identifikácie potenciálnych, prípadne reálnych obeť znásilnenia.¹⁹ Zaujímala nás hlavne ochota/neochota spolupracovať s políciou pri objasňovaní znásilnenia (oznamovanie trestnej činnosti, motivácia, príčiny, úroveň spolupráce s políciou, hodnotenie dôveryhodnosti a efektívnosti činnosti polície a pod.). Výskumnú vzorku reprezentovalo 55

¹⁹ Zber, triedenie a prvotnú analýzu dát vykonala Bc. Silvia Briatková – pozn. autorky.

respondentov (46 žien a 9 mužov), z ktorých väčšina mala zastúpenie vo vekovej kategórii od 18 – 30 rokov (39 opýtaných). Z hľadiska početnosti nasledovali 13 respondenti vo veku 31 – 50 rokov, ďalej 1 respondent mladší ako 18 rokov a 2 respondenti, ktorí boli starší ako 50 rokov. Dotazník pozostával z 15-tich poloopených otázok, kde mali opýtaní možnosť výberu z predkladaných alternatív, ako aj možnosť prezentovať vlastné názory a postoje. Zber dát prebiehal v januári až marci 2016.

Z 55 nami oslovených respondentov mali len šiesti osobnú skúsenosť so znásilnením (1 v pozícii zdravotníckeho pracovníka, 1 v rámci výkonu odbornej praxe, 4 sa o znásilnení dozvedeli priamo od obete). Ani jeden opýtaný neuviedol, že by bol v pozícii obete, páchatel'a, prípadne očitého svedka. Na otázku, či túto skutočnosť oznámili, resp. by to (čisto hypoteticky) oznámili orgánom presadzujúcim právo, takmer 90 % opýtaných odpovedalo kladne, 1 (muž) záporne a 5 (žien) nevedelo odpovedať takto kategoricky. Pozitívom je, že všetci respondenti, ktorí sa osobne stretli so znásilnením, podali trestné oznámenie. Ďalej sme sa snažili identifikovať dôvody oznámenia, resp. neoznámenia znásilnenia. Väčšina (64 %) opýtaných sa zhodla v tom, že motiváciou oznámiť tento skutok polícii je ochrana osôb pred páchatel'om; obava, že páchatel' bude v trestnej činnosti pokračovať, a túžba po spravodlivom potrestaní páchatel'a. Len 27 % opýtaných uviedlo ako dôvod oznámenia skutku polícii pocit hnevu, nenávisť a pomsty voči páchatel'ovi a len u jedného respondenta prevažovala jeho dôvera v políciu, prokuratúru a súdy. Uvedené možno vnímať ako jednoznačnú spätnú väzbu vyžadujúcu dôslednú analýzu a hľadanie nápravy.

Logicky nás zaujímalo, ako rýchlo (by) po spáchaní znásilnenia túto skutočnosť oznámili orgánom presadzujúcim právo. Pozitívom je, že väčšina respondentov (60 %) by skutok oznámila ihneď po jeho spáchaní. Pravdou však ostáva, že o objektivnosti tohto tvrdenia možno do určitej miery polemizovať, pretože v našej výskumnej vzorke ani jeden respondent nebol v pozícii obete znásilnenia (resp. nedeklaroval to), v situácii, keď by v takej pozícii naozaj bol, by mohol reagovať úplne odlišne. Okrem toho je potrebné dodať, že až 29 % opýtaných nevedelo k problému zaujať jednoznačné stanovisko; 9 % pripustilo možnosť, že by tak mohli urobiť s určitým časovým odstupom (napr. z dôvodu traumatizácie) a len 1 opýtaný by tak neurobil nikdy.

Respondenti sa mali vyjadriť aj k dôvodom, ktoré ich viedli k rozhodnutiu neoznámiť znásilnenie (mohli zakrúžkovať aj viac alternatív súbežne). Väčšina opýtaných (takmer 44 %) poukázala na obavy o vlastnú bezpečnosť alebo bezpečnosť blízkych osôb, pretože páchatelia tejto trestnej činnosti, podľa ich názoru, často používajú hrozby násillia, ktoré môžu obeť od podania trestného oznámenia odradiť. Viac ako 25 % respondentov uviedlo, že nedôverujú polícii, prokuratúre a súdom, tvrdiac, že aj tak sa nič nevyrieši. 20 % opýtaných si myslí, že obeť váha s trestným oznámením pre pocity hanby, a 13 % prejavilo neochotu a ľahostajnosť, napr. aj preto, že považujú trestné konanie za zbytočne zdĺhavé a neefektívne. 9 % respondentov poukázalo na obavy – ako na to zareaguje najbližšie okolie – a takmer 5 % opýtaných si myslí, že obeť tak neurobí z dôvodu pocitov spoluviny alebo obvinenia z provokácie páchatel'a.

Domnievame sa, že na výsledok rozhodnutia, či oznámiť/neoznámiť znásilnenie orgánom presadzujúcim právo, vplýva aj predchádzajúca osobná skúsenosť s činnosťou polície, prípadne sprostredkované poznanie od iných osôb. Je veľmi pravdepodobné, že ak mala osoba negatívne skúsenosti s políciou, bude jej ochota spolupracovať relatívne nízka (a naopak). Z výsledkov aplikovaného výskumu vyplýva, že až 56 % opýtaných nemá žiadne skúsenosti s políciou. Takmer 31 % má skôr pozitívne skúsenosti a viac ako 12 % má negatívne skúsenosti. Najviac opýtaných (až 27 %) sa sťažuje na neprofesionálny prístup príslušníkov PZ a takmer 15 % respondentov kritizuje ich neochotu pri riešení bežných občianskych problémov. Respondenti, ktorí mali negatívne skúsenosti, v dotazníku uvádzali,

že policajtom ide skôr o ich osobný prospech než o blaho občanov, prípadne že sa stretli s ponižovaním obetí zo strany policajtov. V dotazníku bol prezentovaný aj názor, že v dôsledku nesprávne vedeného vyšetrovania bola osoba perzekvovaná, čo ju jednoznačne odrádza od toho, aby v budúcnosti s políciou akýmkoľvek spôsobom spolupracovala. V zásade sa nám potvrdil predpoklad, že tí respondenti, ktorí nemali pozitívne skúsenosti s políciou, by znásilnenie neoznámili, resp. si nie sú istí, ako by sa zachovali. Z uvedeného vyplýva, že akákoľvek skúsenosť s činnosťou polície má podstatný vplyv na ich ďalšie rozhodnutie spolupracovať/nespôlpracovať s políciou.

Samozrejme, že nás v rámci objektívnosti poznania zaujímali aj pozitívne skúsenosti respondentov s činnosťou polície. Viac ako 27 % opýtaných vyzdvihuje profesionálny prístup príslušníkov PZ. Takmer 22 % sa domnieva, že v činnosti polície dominuje reálna snaha pomôcť obeti, a viac ako 12 % má pozitívnu skúsenosť s ochotou policajta pri riešení bežných občianskych problémov. Takmer 11 % respondentov zaregistrovalo v činnosti policajtov zjavnú snahu, aby bol skutok objasnený a páchateľ spravodlivo potrestaný, a viac ako 9 % opýtaných pozitívne ohodnotilo celkovú odbornosť policajtov.

Od našich respondentov sme, do istej miery, očakávali aj názory a podnety, ako zefektívniť proces oznamovania/objasňovania znásilnenia. V tomto smere súhlasíme s postojom väčšiny respondentov (*viac ako 78 %*), že je potrebné pracovať na zvýšení dôvery k polícii, prokuratúre a súdom. Takmer 60 % opýtaných si myslí, že ochrana a pomoc obetiam znásilnenia nie je adekvátne, a aj to je dôvod, prečo obeť odmietajú oznamovať skutok polícii, resp. spolupracovať s ňou pri jeho vyšetrovaní. Približne 40 % respondentov sa zhodne domnieva, že okrem zmeny legislatívy sú potrebné i ciele aktivy kompetentných subjektov vedúce k zvýšeniu právneho povedomia a ochoty oznamovať trestnú činnosť a k zníženiu kolektívnej a individuálnej tolerancie kriminality. Na margo uvedeného možno dodať, že mnohé námety na zabezpečenie neodvratnosti trestného postihu páchateľov mali skôr deklaratórny charakter a svedčia o tom, že opýtaní si uvedomujú určité nedostatky (*rezervy*) v činnosti polície a iných orgánov presadzujúcich právo, avšak nemajú vždy jasnú predstavu, ako by sa to mohlo zmeniť k lepšiemu. Problém môže spočívať v tom, že sami neboli v pozícii obeť znásilnenia, a tak nemali možnosť hlbšie preniknúť do podstaty problému. Napriek tomu nechceme znižovať význam nadobudnutého poznania, pretože nám poskytuje cennú spätnú väzbu a ukazuje na možnosti profilovaného vedeckého skúmania.

Diskusia

Doteraz uvedené skutočnosti boli nepriamo dôvodom, prečo sme sa nadobudnuté poznanie pokúsili objektivizovať a konfrontovať s poznaním, ktoré sme získali prostredníctvom riadeného interview s odborníkmi z policajnej praxe (3).²⁰

Nami oslovení odborníci potvrdili naše predpoklady, že polícia sa o trestnej činnosti znásilnenia najčastejšie dozvedá priamo od obeť. A aj keď sa v policajnej praxi vyskytujú prípady, keď bol proces kriminalistického objasňovania iniciovaný zo strany zdravotníckeho personálu, dominujú trestné oznámenia podané obeťou znásilnenia. Analogicky bola potvrdená aj naša domnienka, že táto trestná činnosť vykazuje značnú mieru latencie. Oslovení odborníci odhadli mieru latencie v pomere 1 : 2 (*na 1 registrovaný prípad pripadajú 2 neregistrované prípady*). V tejto súvislosti je potrebné spomenúť, že ich odhady sú v porovnaní s prezentovaným názorom kriminológov mierne optimistickejšie. Respondenti sa domnievajú, že príčiny latencie znásilnenia spočívajú hlavne v tom, že obeť nechcú tento skutok oznámiť kompetentným subjektom alebo ho ohlásia neskoro, čím klesá kvalita a kvantita využiteľných stôp a evidentne sa strácajú perspektívy úspešného objasnenia skutku

²⁰ Zber, triedenie a prvotnú analýzu dát vykonala Bc. Silvia Briatková – pozn. autorky.

a potrestania páchatel'a. Analogicky, ako to prezentovali respondenti v dotazníku, aj oni v policajnej praxi často registrujú situácie, keď sa obeť hanbia alebo majú obavy z negatívnej reakcie rodiny a blízkeho okolia (*táto skutočnosť je evidentná už v priebehu výsluchu svedka, resp. poškodeného*).

Problém vidia aj v diskutabilnej kredibilitate policajného a justičného aparátu, ktorý ohrozujú politické a mocenské interferencie, ako aj zvýšený byrokratizmus prejavujúci sa v zdĺhavosti a nedostatočnej konzistentnosti trestného konania (*vyvoláva to zdanie, že ciele jednotlivých aktérov, t. j. polície a prokuratúry na jednej strane a súdov na druhej strane, sú diametrálne odlišné*).

Okrem neochoty obetí oznamovať skutok orgánom presadzujúcim právo – v súvislosti s objasňovaním znásilnenia – vystupuje do popredia aj ďalší jav, a to nepravdivé oznámenie. S týmto problémom boli aj nami oslovení respondenti v priebehu služobnej praxe niekoľkokrát konfrontovaní, pričom obeť bola natoľko presvedčivá, že spočiatku nemali žiadne dôvody na to, aby pochybovali o pravdivosti jej výpovede. Oslovení odborníci sú toho názoru, že v štádiu formulácie vyšetrovacích verzií je vždy potrebné stanoviť si aj verziu smerujúcu k falošnému oznámeniu, avšak váhu tejto verzie netreba preceňovať ani podceňovať (*všetky verzie musia mať rovnakú relevanciu*).

Domnievame sa, že určitá šablónovitosť v myslení vyšetrovateľ'a môže byť na škodu veci. V praxi sa vyskytujú situácie, keď obeť musí „*obhajovať*“ svoju pozíciu, nevinu – tak ako to ilustrujú názory respondentov v dotazníku a výsledky kauzálnej analýzy vyššie uvedeného prípadu (*obeť, podľa názoru odborníka v odvetvi klinická psychológia dospelých, trpela posttraumatickou stresovou poruchou, napriek tomu bol tento lekársky nález v kontexte ďalšieho dokazovania bagatelizovaný*). V tomto konkrétnom prípade sme sa stretli aj s tým, že psychologická expertízna činnosť a aj niektoré ďalšie vyšetrovacie úkony (*napr. konfrontácia*) boli vykonané v štádiu pred vznesením obvinenia, to znamená, že by nemuseli mať žiaden trestno-procesný význam, ak by k vzneseniu obvinenia nakoniec nedošlo. Tým, že vyšetrovateľ nevzniesol obvinenie (*aj na základe možnej predpojatosti*), páchatel' vystupoval v pozícii svedka. Aj napriek tomu, že nechceme spochybňovať objektivnosť a nestrannosť súdnoznaleckej expertízy v trestnom konaní, nemožno vplyv týchto faktorov vylúčiť. V tejto súvislosti možno polemizovať aj o objektivnosti výsledkov skúmania (*jedného*) znalca v prípade, ak skúma páchatel'a a obeť zároveň (*po sebe*), pretože po ukončení znaleckom skúmaní prvého objektu môže byť názor na druhý objekt skúmania aj pri najlepšej vôli mierne deformovaný.

Čo sa týka právnych aspektov objasňovania znásilnenia, oslovení odborníci považujú trestnoprávnu úpravu skutkovej podstaty znásilnenia (hlavne výšku trestu) za adekvátnu a rovnako ohodnotili aj právne nástroje, možnosti a kompetencie polície v predprípravnom a prípravnom konaní. Problém, podľa nich, spočíva v tom, že obeť tejto trestnej činnosti túto skutočnosť veľmi často – práve z emocionálnych dôvodov (*pocity hanby, menejcennosti, obavy zo sekundárnej traumatizácie pri kontakte s páchatel'om v rámci trestno-procesných úkonov*) – ani nenahlásia. Každý z nich v zásade disponoval nepríjemnou skúsenosťou, keď obeť absolútne nezvládla rekogníciu alebo konfrontáciu (*psychicky sa zrútila*), prípadne ju výrazne stresovala prítomnosť obvineného a obhajcov pri procesných úkonoch, ktorí majú v súvislosti s ustanovením § 213 Trestného poriadku právo zúčastňovať sa na úkonoch vo vyšetrovaní a skrátanom vyšetrovaní. V poradí ďalším, nemenej závažným, problémom je, že veľa obetí nahlási znásilnenie až s veľkým časovým odstupom od spáchania skutku (*často trvajúcim niekoľko dní, týždňov či mesiacov*). V takom prípade sa dôkazná situácia mení, resp. výrazne zhoršuje, nezriedka stojí len na výpovedi poškodenej, pretože v tom čase už nie je možné pre potreby dokazovania zabezpečiť väčšinu vecných stôp a hmotných dôkazov, obvykle vyplývajúcich z možnosti realizácie neodkladných a neopakovateľných úkonov

priamo po spáchaní skutku (*napr. stopy po násilnom sexuálnom styku, použití násilia páchatelom a obrane obeť, ktoré je možné nájsť pri prehliadke tela obeť a páchatel'a, ďalej materiál biologického pôvodu, napr. ejakulát, krv, sliny, trichologický materiál, ktorý je získaný výtermi z pošvy a stermi z tela poškodenej, alebo materiál zaistený na rôznych predmetoch, napr. na posteľnej bielizni, ošatení páchatel'a a poškodenej, ktoré mali v čase spáchania skutku na sebe*). Okrem toho sa v priebehu vyšetrovateľskej praxe stretávajú s tým, že poškodené z rôznych dôvodov (*napr. pre pocíty hanby*) nevytvádzajú pravdivo, niektoré podstatné veci zamlčia alebo uvedú až neskôr počas konania. Samozrejme, aj tieto skutočnosti môže dobrý vyšetrovateľ predvídať a osobitne počas výsluchu je potrebné klásť poškodenej také otázky, na základe ktorých poškodená detailne popíše priebeh skutku a iné relevantné (*i sporné*) skutočnosti.

Respondenti sú presvedčení, že v prvom rade je potrebné riešiť problém oznamovania trestnej činnosti, napr. formou osvety. Potenciálne obeť by mali vedieť, že netreba mlčať a znásilnenie treba nahlásiť čím skôr (*bezprostredne*) po jeho spáchaní, pretože sa výrazne oddaľuje neodvratnosť trestného postihu páchatel'a. Okrem toho je dôležité, aby výsluch viedla osoba rovnakého (*ženského*) pohlavia, pretože v situácii, keď oni sami (muži) viedli takýto výsluch, mali možnosť vidieť, že poškodené sa hanbili alebo mali určité zábrany vypovedať. Rovnako by znížili počet prítomných osôb počas úkonov na minimum a v prípade znásilnenia maloletej osoby by bolo vhodné výsluch zaznamenávať kamerou za prítomnosti psychológa a prokurátora, pričom vyšetrovateľ a obhajca by priebeh výsluchu sledovali len prostredníctvom techniky (*možnosť bezprostredného kladenia otázok by týmto nebola dotknutá*). Práve takýto spôsob je, vzhľadom na nedostatočnú technickú vybavenosť všetkých útvarov PZ, ešte stále dosť problematický.

Z doteraz uvedeného vyplýva, že verejnosť považuje za gro problému nedostatočnú legislatívu, nedôveru k orgánom presadzujúcim právo, zdĺhavosť súdneho procesu, ktoré vedú k tomu, že obeť znásilnenie neoznámí, avšak nami oslovení odborníci poukázali skôr na praktické problémy v procese dokazovania, ktoré môžu mať vplyv na objasnenie znásilnenia. V tejto súvislosti zohrávajú veľmi dôležitú úlohu empatia v prístupe vyšetrovateľ'a k poškodenej, zohľadnenie prvotnej aj sekundárnej viktimizácie v konaní a osveta v spoločnosti, ktorá by viedla k postupnej detabuizácii tejto témy.

Záver

Autorka v predkladanej štúdií prezentuje čiastkové výsledky výskumu, ktoré boli získané analýzou vyšetrovacích spisov, dotazníkmi adresovanými verejnosti, rozhovormi s konkrétnou obeťou trestného činu znásilnenia a s odborníkmi (*vyšetrovateľmi*) pracujúcimi na tomto úseku.

Bez nároku na úplnosť, pretože väčšina problémov bola bližšie identifikovaná v jednotlivých pasážach tejto štúdie, možno tieto výsledky v zásade zhrnúť do nasledujúcich tvrdení:

- ✓ *Tento druh trestnej činnosti vykazuje pomerne vysokú mieru latencie, na ktorú má podstatný vplyv neochota obeť podávať trestné oznámenie.*
- ✓ *Je naďalej registrovaná zakorenená predstava, že ženy vlastne znásilnené nemôžu byť, resp. že si za to môžu samy svojím nezodpovedným správaním alebo využívajú oznámenie o znásilnení ako nástroj pomsty alebo vynútenia si splnenia svojich cieľov.*
- ✓ *Je stále registrované bagatelizovanie dôsledkov znásilnenia v prípade, že žena neutrpela výraznejšiu fyzickú ujmu (napr. ak čin nevyžadoval hospitalizáciu alebo liečenie).*

- ✓ *Je dlhodobo registrovaná nedôvera v objektivnosť a efektívnosť policajného a justičného systému.*
- ✓ *Včasným oznámením znásilnenia možno docieľiť to, že dôkazná situácia nebude stáť len na dvoch protichodných tvrdeniach, čo často logicky nezabezpečí neodvratnosť trestného postihu.*
- ✓ *V priebehu dokazovania nie je dostatočne zohľadňovaná sekundárna viktimizácia obete a jej vplyv na emočný a psychický stav z krátkodobého aj dlhodobého hľadiska.*

Aj tieto zistenia nás priviedli k záveru, že analýze a riešeniu týchto problémov je potrebné venovať patričnú pozornosť. Sme toho názoru, že ide o vzájomne podmienený komplex príčin a okolností, ktoré ústia do existujúcich problémov. V každom prípade je potrebné začať od toho, aby sa ženy nebáli tieto skutočnosti oznamovať, nestrácali vôľu spolupracovať s políciou a docielili to, že páchatelia tejto trestnej činnosti budú spravodlivo potrestaní.

Literatúra

- ČECH, J. *Úvod do policajnej psychológie: Príspevok ku konštituovaniu policajnej vedy*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2000. 324 s. ISBN 80-8054-130-2.
- ČÍRTKOVÁ, L. Oběti znásilnění. In *Kriminalistika*, 2002, roč.35, č. 3, s. 197 – 205.
- Eurostat. *Intentional Homicide and Sexual Offences by Legal Status and Sex of the Person Involved – Number and Rate for the Relevant Sex Group*. [online]. [cit. 2016-03-30]. Dostupné na internete: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.
- GŘIVNA, T. a kol. *Kriminologie*. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 536s. ISBN 978-80-7478-614-3.
- HOLCR, K. a kol. *Prognóza kriminality a jej kontroly v Slovenskej republike*. Bratislava: IURA EDITION, 2008. 219 s. ISBN 978-80-8078-240-5.
- HOLCR, K., CHALKA, R. *Prognóza a kontrola vývoja kriminality v Slovenskej republike*. Trnava: Vyd. Gabriela Gajdošová Policajný inštitút AFG, 2001. 149 s. ISBN 80-968075-3-6.
- HULLOVÁ, M. a kol. Projekt vedeckovýskumnej úlohy „Problémy pri odhaľovaní a objasňovaní vybraných druhov mravnostnej kriminality. Výsk. 196.
- Nation Master. *Crime Rape Rate: Countries Compared*. [online]. [cit. 2016-03-30]. Dostupné na internete: <http://www.nationmaster.com/country-info/stats/Crime/Rape-rate>.
- Statista. *Reported Forcible Rape Rate in the United States since 1990 to 2014*. [online]. [cit. 2016-03-30]. Dostupné na internete: <http://www.statista.com/statistics/191226/reported-forcible-rape-rate-in-the-us-since-1990/>.
- Vyšetrovací spis č. ORP-1076/2-OVK-B5-2011.
- Vyšetrovací spis č. ORP-865/1-OVK-B5-2011.
- Vyšetrovací spis č. ORP-1105/1-OVK-B5-2009.
- Vyšetrovací spis č. ORP-494/1-OVK-B4-2012.
- Vyšetrovací spis č. ORP-1199/DK-B4-2014.
- Vyšetrovací spis č. ORP-405/OVK-B4-2011.
- Vyšetrovací spis č. VP-1164/51-02-04/1996.
- Vyšetrovací spis č. OÚV-728/51-02-04/1997 MrK.
- Vyšetrovací spis č. ORP-1613/1_OVK-B5-2008.
- Vyšetrovací spis č. ORP-928/2-OVK-B5-2006.
- Vyšetrovací spis č. ORP-529/1-VYS-B1-2015 Na.

Vyšetrovací spis č. ORP-718/1-VYS-B1-2014 Na.

Vyšetrovací spis č. ORP-1365/1-VYS-B1-2014 Na.

Vyšetrovací spis č. ORP-651/1-OVK-B3-2013.

Vyšetrovací spis č. ORP-146/OVK-B3-2010, ORP-420/OVK-B3-2010.

Wonderlist. *Top 10 Countries with Maximum Rape Crimes*. [online]. [cit. 2016-03-30].

Dostupné na internete: <http://www.wonderslist.com/top-10-countries-with-maximum-rape-crimes/>;

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v platnom znení.

Keywords: criminal offence, rape, modus operandi, victim, offender, detection, clarification, investigation

Summary

The author of the study presents partial research results obtained through an analysis of investigation files, a questionnaire designed for the public, an interview with an actual victim of a rape and with police experts (investigators) working in this field. The research has revealed that this type of crime must be considered specific due to quite a high level of latency, which is influenced profoundly by the unwillingness of the victims to report a crime. In our society, certain fixed ideas are frequent: women cannot be raped in fact or it is women that are to be blamed for rapes because of their careless behaviour or women use crime reports as a means of revenge or for achieving their personal goals. Moreover, the consequences of rapes are constantly being trivialized, especially in cases when a woman has not suffered a more serious injury (e.g. a woman has not undergone hospital or medical treatment). In addition, mistrust in the objectiveness and effectiveness of the police and the justice system is still common in our society.

*JUDr. Monika Hullová, PhD.
Katedra kriminálnej polície
Akadémia PZ v Bratislave
e-mail: monika.hullova@minv.sk*

Recenzenti: prof. Ing. Miroslav Lisoň, PhD., doc. Ing. Pavol Augustín, CSc.